

سنجش و رتبه بندی سرمایه اجتماعی در محله‌های شهر گچساران^۱

علی بیژنی*

مریم رحمانی**

بختیار کرمی***

مریم گشتاسب****

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و رتبه‌بندی میزان سرمایه اجتماعی شهروندان در محله‌های شهر گچساران انجام شده است. مطالعه بصورت پیمایشی بر اساس پرسشنامه محقق ساخته انجام شده است. حجم جامعه آماری برابر با ۶۵۵۷۴ نفر است، نمونه آماری با توجه به فرمول کوکران برابر با ۳۸۴ نفر محاسبه شده است. شیوه توزیع نمونه در محله‌ها متناسب با جمعیت هر محله بوده است. برای تجزیه تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS ویرایش ۱۶ استفاده شده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، بیشترین میزان سرمایه اجتماعی در بین ۹ محله شهر گچساران، در محله ۱۰۸ دستگاه و کمترین میزان سرمایه اجتماعی در محله کارکنان دولت ارزیابی شده است. مشارکت اجتماعی در شهر گچساران بیش از اعتماد و اعتماد بیش از انسجام ارزیابی می‌گردد، اما در خصوص مشارکت بین بعد عینی و بعد ذهنی تفاوت وجود دارد، هر چند مشارکت ذهنی در تمامی محله‌ها زیاد ارزیابی می‌گردد، اما میزان مشارکت عینی بسیار کم و ضعیف ارزیابی می‌گردد. میزان اعتماد کلی شهروندان متوسط ارزیابی می‌گردد، در این میان اعتماد بین شخصی بیش از اعتماد نهادی و اعتماد نهادی بیش از اعتماد تعمیم‌یافته ارزیابی می‌گردد. بیشترین میزان اعتماد شهروندان در بعد نهادی اعتماد آنان به پزشکان، معلمان و انجمن‌های خیریه و کمترین میزان اعتماد آنها به کسبه و بازاریان، رادیو و تلویزیون خارجی و بنگاه‌داران است، و میزان انسجام در مجموع کمتر از مشارکت و اعتماد ارزیابی شده است. در بررسی انسجام بعد تعامل قوی‌تر از بعد گرایش است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، گچساران، محله.

* دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهدشت، دانشکده علوم انسانی، دهدشت، ایران. تماس: ۰۹۱۷۷۴۱۷۵۹۶

**دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهدشت، دانشکده علوم انسانی، دهدشت، ایران. Email: Rahmani.maryam\@gmail.com.

***دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهدشت، دانشکده علوم انسانی، دهدشت، ایران.

****دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهدشت، دانشکده علوم انسانی، دهدشت، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۱/۳/۱۷

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۲/۲۴

^۱ این مقاله حاصل طرح پژوهشی است که تحت حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهدشت انجام شده است، مجری طرح جناب آقای دکتر علی بیژنی می‌باشد.

۱- مقدمه

سرمایه اجتماعی، مجموعه‌ای از منابع بالقوه و بالفعلی است که همکاری درون گروه‌ها را تسهیل می‌کند و این مهم با وجود اعتماد متقابل، انسجام درون گروهی و پایبندی اعضای گروه به هنجارهای عمل متقابل امکان‌پذیر است. تا مدت‌ها سرمایه، بیشتر سرمایه مادی در نظر گرفته می‌شد، اما چنانچه سرمایه به منابع لازم برای پیشبرد بهتر امور تعریف گردد، با گذر زمان توجه به سمت سرمایه‌های غیر مادی که چنین نقشی داشتند جلب گردید. سرمایه اجتماعی در کنار سایر سرمایه‌های غیر مادی از جمله سرمایه انسانی و سرمایه نمادین، به عنوان سرمایه‌ای است که در اختیار گروه خاصی نیست، زیرا مبتنی بر روابط متقابل مبتنی بر اعتماد و هنجارهای عمل متقابل است، بنابراین هر گروهی که چنین شرایطی داشته باشد دارای میزانی از سرمایه اجتماعی خواهد بود. تفاوت سرمایه اجتماعی با سایر سرمایه‌های موجود در حصول جمعی بدان است، یک فرد به تنهایی و خارج از گروه می‌تواند دارای سرمایه مادی، نمادین و انسانی باشد، اما یک فرد خارج از گروه و در انزوا نمی‌تواند به سرمایه اجتماعی دست یابد.

سرمایه اجتماعی را می‌توان در گروه‌های هدف متفاوتی سنجید، چنانچه نظریه‌پردازان مختلف هر یک وابسته به هدفی که داشته‌اند، دست به سنجش سرمایه اجتماعی در گروه خاصی زده‌اند، سنجش سرمایه اجتماعی می‌تواند در سطوح خرد و میانی همچون خانواده، شبکه‌های همسایگی، شبکه‌های خویشاوندی، شبکه‌های دوستی، محله‌ها، سازمان‌ها، شهر و ... و همچنین در سطح کلان ملی و منطقه‌ای و ... سنجیده شود.

در این پژوهش تاکید بر سنجش سرمایه اجتماعی در سطح محله‌ها بدین خاطر است که محله یکی از مهمترین و اساسی‌ترین تقسیمات کالبدی شهر است که در گذشته کارکردها و نقش‌های مهمی را بر عهده داشته است.^۱ در جامعه در حال گذار امروز، هر چند نقش محله‌ها هنوز از بین نرفته است، اما تضعیف گشته است و بیم آن می‌رود که این نقش بیش از گذشته تضعیف گردد، لذا سنجش و شناسایی سرمایه اجتماعی در سطح محله‌های شهری امکان سیاست‌گذاری در زمینه ارتقاء و تقویت سرمایه اجتماعی را در خردترین واحد تقسیمات کالبدی یعنی محله مقدور می‌سازد.

۲- مفاهیم نظری

^۱ نقش محله در طی تاریخ طولانی خود، تلقین حس اجتماع و همبستگی اجتماعی بوده است. در واقع فرهنگ اجتماع و اجتماعات محله‌ای، بواسطه روابط مکانی و تعهدات محلی نمو و رشد می‌کند و محله در شکل‌دهی حس انسجام و بهم پیوستگی در مردمانی که یک قلمرو مشترکی را اشغال کرده‌اند نقش بسزایی دارد (Morrison, ۲۰۰۳: ۱۱۷).

واژه سرمایه اجتماعی اولین بار در سال ۱۹۱۶ در نوشته‌های لیدا جی هانیفان بکار برده شد، بعد از هانیفان، اندیشه سرمایه اجتماعی تا چندین دهه ناپدید شد ولی بعدها در نیمه قرن بیستم عده‌ای از جامعه‌شناسان شهری، و بعد جین جاکوب، نظریه‌پرداز مسائل شهری و برخی اقتصاددانان همچون گلن لوری دوباره این مفهوم را احیا کردند. از جمله عمده نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی می‌توان به جیمز کلمن، پیر بوردیو، فرانسیس فوکویاما و رابرت پاتنام اشاره کرد که در ادامه نظریات‌شان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱- سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی، مجموعه‌ای از منابع بالقوه و بالفعلی است که همکاری درون گروه‌ها را تسهیل می‌کند و این مهم با وجود اعتماد متقابل، انسجام درون گروه و پایبندی اعضای گروه به هنجارهای عمل متقابل امکان‌پذیر است. هر چند عناصر اصلی سرمایه اجتماعی یعنی مشارکت، اعتماد، انسجام، پایبندی به هنجارها و ... در مفاهیم جامعه‌شناسی و توسعه مفاهیم جدیدی نیستند و در نظریات کلاسیک‌ها نیز مشاهده می‌شود، اما کاربرد واژه سرمایه اجتماعی عمری نزدیک به یک قرن دارد و توسعه و بسط آن مربوط به نیم قرن گذشته است.

اصطلاح سرمایه اجتماعی^۱ به رغم شهرت اخیر آن نکات واقعاً تازه جامعه‌شناسانه‌ای ندارد. این که مباشرت و مشارکت در گروه‌ها می‌تواند تبعاتی مثبت برای فرد و جامعه داشته باشد، حرف تازه‌ای نیست و پیشینه‌اش، به تاکید دورکیم^۲ بر حیات گروهی به عنوان پادزهری برای بی‌هنجاری و هویت باختگی و خودکشی و نیز تمایزی که مارکس^۳ بین طبقه اتم‌وار در خود و طبقه‌ای که تحرک و کارایی برای خود دارد می‌نامد، باز می‌گردد. اما تازگی و نیروی اکتشافی سرمایه اجتماعی دو سرچشمه دارد. نخست آن که این مفهوم بر پیامدهای مثبت جامعه‌پذیری متمرکز است و ویژگی‌های کمتر جالب توجه آن را کنار می‌گذارد، دوم آن که پیامدهای مثبت را در چارچوب فراخ‌تر بحث سرمایه جای می‌دهد و توجه را به این نکته جلب می‌کند که چطور چنین اشکال غیر پولی می‌توانند سرچشمه‌های مهم قدرت و نفوذ باشند (پورتس، ۱۳۸۵: ۷-۳۰۶).

طرح مفهوم سرمایه اجتماعی و استفاده از آن در عمل موکول به تنظیم مبانی نظری آن نبوده است. عمل‌ورزان اجتماعی^۴ آن را در تجربه روزمره دریافته‌اند و در عمل نیز مورد استفاده قرار داده‌اند. هانی فان^۵ از مدیران مدارس محلی آمریکا با توجه

۱. Social Capital

۲. Emile Durkhime

۳. karl Marx

۴. Social Practitiner

۵. Lida J.Hani Fan

به تعاملات بین کنشگران مدرسه (دانش‌آموزان، معلمان، والدین و ...) در عمل دریافت که سرمایه اجتماعی به معنای تعاملات اجتماعی بین فردی و بین گروهی و بین افراد و گروه‌ها که قرین دوستی، رفاقت و همدلی است، در ارتقاء کم و کیف عملکرد مدرسه موثر می‌باشد. پس از او جاکوب^۱ (۱۹۶۱) در اثر خود با عنوان مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکایی^۲ نشان داد که سرمایه اجتماعی به مفهوم شبکه روابط اجتماعی در طول زمان شکل می‌گیرد و فرسایش و زوال آن در شهرهای بزرگ چنانچه جایگزینی پیدا نکند، به بروز و افزایش آسیب‌های اجتماعی منجر می‌شود (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۲۰۵).

در دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰، بوردیو^۳ مفهوم سرمایه اجتماعی را توسعه داد (ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۹۴) بوردیو، سرمایه را در سه شکل بنیادی سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی می‌داند (Bourdieu and Waquant, ۱۹۹۳: ۱۱۹). براساس تعریف بوردیو سرمایه اجتماعی حاصل جمع منافع بالقوه و بالفعلی است که به مالکیت شبکه پایدار مناسبات کمابیش نهادینه شده ارتباط یا شناخت متقابل مربوطاند (پورتس، ۱۳۸۵: ۳۰۸). از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی دو مولفه دارد: اول، منبعی است که ارتباط با آن از طریق عضویت در گروه و شبکه‌های اجتماعی امکان پذیر می‌شود و دوم، حجم سرمایه اجتماعی که به تملک یک کارگزار انسانی در می‌آید بر اندازه‌ای از شبکه‌های ارتباطی مبتنی است که او می‌تواند بسپارد (Siisaman, ۲۰۰۰) به نقل از ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۹۴) و مضافاً وابسته است به حجم سرمایه (اقتصادی، فرهنگی یا نمادین) در تصرف کسانی که با آنان مرتبط است (بوردیو، ۱۳۸۵: ۱۴۸). او اعتقاد دارد می‌توان سرمایه اجتماعی را بازتولید، انباشت و منتقل کرد (Bourdieu, ۱۹۹۳: ۳۳).

جیمز کلن^۴، جامعه‌شناس برجسته آمریکایی که تاثیر قابل توجهی بر مطالعه آموزش و پرورش داشته است، نسبت به بوردیو تاثیر گسترده‌تری را بر مفهوم سرمایه اجتماعی نهاده است. کلن با مجموعه مطالعاتی که درباره موفقیت آموزشی^۵ در مناطق اقلیت‌نشین آمریکا انجام داد، توانست نشان دهد که سرمایه اجتماعی صرفاً به قدرتمندان محدود نبوده و می‌تواند برای فقیران و اجتماعات حاشیه‌نشین هم مفید باشد. از نظر کلن سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده یک منبع است زیرا متضمن شبکه‌های مبتنی بر اعتماد و ارزش‌های مشترک می‌باشد (فیلد، ۱۳۸۶: ۳۸) رویکرد کلن در مورد سرمایه

^۱ . Jane Jacobs

^۲ . The Death and Life of Great American Cities

^۳ . Pierre Bourdieu

^۴ . James Coleman

^۵ . educational attainment

اجتماعی بر اساس نظریه انتخاب عقلانی و مبتنی بر کارهای پیشین او در نظریه مبادله اجتماعی است (King and Waldegrave, ۲۰۰۲: ۵ به نقل از زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۲)

کلمن که سرمایه اجتماعی را با کارکردهایش تعریف می‌کند (Clair, ۲۰۰۵: ۵) از ارتباط سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی و چگونگی کمک‌های سرمایه اجتماعی در افزایش و ایجاد سرمایه انسانی سخن می‌راند و آن را همچون کالای عمومی و نه خصوصی در نظر می‌گیرد (Coleman, ۱۹۹۸-۹). وی سرمایه اجتماعی را "مجموعه گوناگونی از هستی‌هایی می‌داند که دارای دو وجه مشترک هستند: همه آنها وجهی از ساختار اجتماعی را دارا می‌باشند و تسریع کننده اعمال خاص اشخاصی که در داخل ساختار فعالند، می‌باشند" (Coleman, ۱۹۹۴: ۳۰۲).

رابرت پاتنام^۱ پس از انتشار مطالعه برجسته خود تحت عنوان بولینگ تنها^۲، تبدیل به شناخته شده‌ترین چهره سرمایه اجتماعی گردید (فیلد، ۱۳۸۶: ۵۱). پاتنام جوهره اصلی این مفهوم [سرمایه اجتماعی] را شبکه‌های با ارزش می‌داند (Putnam, ۲۰۰۰) و بیان می‌دارد "سرمایه اجتماعی ویژگی‌های سازمان اجتماعی همچون هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد است که هماهنگی و همکاری را برای رسیدن به سود متقابل و مشترک آسان می‌سازد" (Putnam, ۱۹۹۲: ۱۶). به نظر پاتنام سرمایه اجتماعی از طریق افزایش هزینه‌های بالقوه جدا شدن؛ تقویت هنجارهای مستحکم بده و بستان؛ تسهیل جریان اطلاعات، از جمله اطلاعات مربوط به شهرت کنشگران و تجسم موفقیت‌های گذشته سعی دارد به تحقق کنش جمعی کمک کند. (Putnam ۱۹۹۳a: ۱۷۳a به نقل از فیلد، ۱۳۸۶: ۵۴) پاتنام سرمایه اجتماعی را وجود گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجار و شبکه‌ها می‌داند که می‌تواند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، کارایی جامعه را بهتر کند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۵۱ به نقل از مدنی قهفرخی، ۱۳۸۲: ۱۱).

مباحث و مطالعات فوکویاما پیرامون سرمایه اجتماعی نیز مانند پاتنام در سطح کلان دنبال شده است. او سرمایه اجتماعی را در سطح کشورها و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی آنها مورد بررسی قرار داده است. بنابراین تعریف او از سرمایه اجتماعی نیز طبعاً یک تعریف جمعی بوده و سرمایه اجتماعی به منزله دارایی گروه‌ها و جوامع تلقی می‌گردد (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴: ۲۱).

^۱ . Putnam, Robert

^۲ . Bowling Alone

فوکویاما^۱ سرمایه اجتماعی را بخش و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی می‌داند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود (Fukuyama, ۱۹۹۹: ۱). هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند، اساساً باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۱ به نقل از توسلی و موسوی، ۱۳۸۴: ۲۱).

نظریه‌پردازان مذکور، هر یک تعریفی متفاوت از سرمایه اجتماعی ارائه داده‌اند و رویکرد خاصی را نسبت به این مفهوم اتخاذ کرده‌اند، اما همه آنها معتقدند که سرمایه اجتماعی نمی‌تواند خارج از زمینه اجتماعی جامعه شکل بگیرد، بنابراین به اندازه‌ای که جوامع متفاوتند، منابع مختلف برای سرمایه اجتماعی وجود دارد. بورديو بر کارکردهای طبقه یا زمینه‌های اجتماعی، کلمن بر خانواده و سازمان‌های رسمی، پوتنام و فوکویاما بر عوامل ساختاری کلان، تمرکز دارند. از سوی دیگر، بورديو و کلمن به تاثیرات سرمایه اجتماعی در افزایش پایگاه افراد و موقعیت اقتصادی علاقه دارند، اما پاتنام به طور مستقیم به تاثیر سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک توجه دارد. هدف از سرمایه اجتماعی برای بورديو، رشد قدرت اقتصادی فرد، برای کلمن، افزایش سرمایه انسانی فرد، برای پاتنام ایجاد نهادهای دموکراتیک و برای فوکویاما توسعه اقتصادی است، در حالی که رویکرد بورديو معطوف به رقابت و تلاش افراد و گروه‌ها است. سرمایه اجتماعی برای کلمن و پاتنام، مانند نوش دارویی برای بیماری‌های جامعه مدرن است (شارع پور و حسینی راد، ۱۳۸۷: ۱۴۱).

در مجموع، در این پژوهش مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی به عنوان اجزای مفهومی سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

مشارکت: برای مشارکت تعاریف متعددی ذکر گردیده است، با توجه به تعاریف ذیل می‌توان به مهمترین عناصر مشارکت یعنی رفتاری آگاهانه، سهمی در چیزی یافتن، کسب منفعت، شرکت تمام ذینفعان در تمام ابعاد کار مورد نظر نه صرفاً در اجرا، درگیری در کاری، داشتن تعهد و مسئولیت و ... نام برد.

بسیاری مشارکت را نشانه دموکراتیزه شدن راستین قدرت می‌دانند، آرنشتاین مشارکت را نوعی توزیع مجدد قدرت می‌داند که به سبب آن شهروندانی که در حال حاضر در فرایند سیاسی اقتصادی کنار گذاشته‌اند قادر می‌سازد تا به تدریج در آینده شرکت داده شوند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۹۱).

زند رضوی (۱۳۸۲) با رویکردی انتقادی و مدرن به مشارکت می‌نگرد و بیان می‌دارد، با عنایت به نظریات مدرن توسعه می‌توان مشارکت را فرایندی دانست مبتنی بر خرد جمعی، و رفتاری دانست آگاهانه و داوطلبانه که شرکت همه افراد ذینفع

^۱ . Francis Fukuyama

در همه ابعاد برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، مدیریت، اجرا، ارزیابی و کنترل، تقسیم منافع و سود برای رسیدن به هدف را در بر می‌گیرد (زندرضوی، ۱۳۸۲: ۹۹).

علوی تبار (۱۳۸۲) مشارکت را درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی می‌داند که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (علوی تبار، ۱۳۸۲: ۱۵). در این تعریف چند جزء مهم وجود دارد: درگیر شدن، یاری دادن و مسئولیت.

با توجه به نظریات بررسی شده در مجموع می‌توان بیان کرد که:

البته هر نوع مشارکت، سرمایه اجتماعی بوجود نمی‌آورد، در این مورد ما باید به کیفیت مشارکت توجه داشته باشیم، مگر مشارکت‌هایی که به جای تعقیب اهداف و منابع شخصی به دنبال تأمین منافع جمعی باشند (قبادی، ۱۳۸۱: ۵).

بین مشارکت و سرمایه اجتماعی رابطه تنگاتنگی وجود دارد و حتی پوتنام در پاسخ به سوالی مبنی بر اینکه آیا سرمایه اجتماعی باعث افزایش مشارکت می‌شود و یا بر عکس، پاسخ می‌دهد که "من تفاوت چندانی بین مشارکت و سرمایه اجتماعی قائل نیستم، چون مشارکت که به شرکت مردم در شبکه‌های اجتماعی مختلف اشاره دارد تنها بیان دیگری برای سرمایه اجتماعی است و اینها دو واژه متفاوت برای یک رفتار هستند" (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۱۲۵). با توجه به آنچه بیان شد می‌توان گفت مشارکت اصل اساسی سرمایه اجتماعی است.

اعتماد: اعتماد^۱ یکی از شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی می‌باشد، که مورد توافق نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی می‌باشد و یکی از ارکان اصلی شکل‌گیری گروه‌های اجتماعی و مبادلات اجتماعی است.

در بحث اعتماد "با سطوحی از واقعیت اجتماعی رو به رو هستیم که افراد انتظار دارند دیگران چیزهایی را که اظهار کرده‌اند و یا تعهد نموده‌اند، انجام دهند و هرچه قدر این میزان اطمینان ما به دیگران بیشتر باشد، سطح اعتماد بالاتر می‌رود" (Chima, ۲۰۰۳: ۵)

اعتماد به عنوان شاخصی از سرمایه اجتماعی (Cook, ۲۰۰۱)، از عواملی است که زمینه ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه است. اهمیت اعتماد در روابط و پیوندهای اجتماعی به گونه ای است که می‌توان اعتماد را عنصر اساسی زندگی اجتماعی تلقی نمود که زمینه همکاری و تعامل را در ابعاد مختلف جامعه گسترش می‌دهد، در حالی که کاهش

^۱.Trust

اعتماد اجتماعی در جامعه موجب می گردد همواره نوعی ترس از برقراری رابطه و احساس ناامنی بین اعضاء بوجود آید که مانع از تداوم و تقویت رابطه و کاهش همکاری و تعاملات می گردد که در این صورت فردگرایی و منفعت طلبی که منشاء بسیاری از انحرافات و نابسامانی های اجتماعی است در جامعه رواج می یابد (باستانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۳-۴۲).

پاتنام اعتماد اجتماعی را ناشی از دو منبع هنجارهای معامله متقابل و شبکه های مشارکت مدنی می داند که همکاری را تسهیل می کند و هر چه سطح اعتماد در جامعه ای بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. همکاری نیز اعتماد اجتماعی را ایجاد می کند، به این ترتیب هر چه سرمایه اجتماعی بیشتر استفاده شود به جای استهلاک و کاهش، برخلاف سرمایه مادی، افزایش خواهد یافت (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۴: ۳۸).

کمیت و کیفیت اعتماد در هر جامعه ای نقش کلیدی در میزان سرمایه اجتماعی آن جامعه دارد. با در نظر داشتن رابطه سرمایه اجتماعی و مشکلات اجتماعی، شناسایی اشکال مختلف تبلور این عامل یعنی اعتماد در سطح خرد و کلان می تواند به غنای منابع سرمایه اجتماعی مثل خانواده ها، اجتماعات مختلف، واحدهای کوچک کاری و جامعه مدنی بی انجامد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۵).

انسجام: انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۸۷). ویلکینسون انسجام اجتماعی را ماهیت اجتماعی زندگی عمومی می داند. که تحت سلطه مشارکت مردم در زندگی اجتماعی، اخلاقی و انسانی حیات جامعه است نه اسیر دست ارزش ها و معاملات بازار و مردم برای تعقیب و کمک به اهداف اجتماعی گسترده تر و مشترک به یکدیگر می پیوندند (وینسترا، ۱۳۸۵: ۶۲۱).

انسجام اجتماعی دلالت بر "توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی (احساس "ما" کردن) و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است" (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۸۷).

باشهان (۱۹۹۲) نیز با مترادف دانستن انسجام اجتماعی با مفهوم همبستگی بیان می کند که؛ همبستگی وضعیتی است که در آن افراد به واسطه تعهدات فرهنگی و اجتماعی، به یکدیگر همبسته و وابسته اند. این مفهوم اشاره دارد به "توافق با

افرادی که در یک نظام اجتماعی مشارکت می‌کنند و بویژه به خاطر هنجارها، ارزش‌ها، عقاید و ساختارهای آن با جامعه احساس نزدیکی کرده و به حمایت آن وابسته‌اند" (یعقوبی، ۱۳۸۳: ۲۳) و چلبی نیز بیان می‌دارد که "وفاق موجبات حل مشکل پیش‌بینی‌پذیری رفتارهای اجتماعی و تعاون اجتماعی می‌شود و با حل دو مشکل فوق و همزمان با ظهور اعتماد اجتماعی متقابل، زمینه برای همکاری اجتماعی متقابل، مشارکت اجتماعی که خود پیش شرطی برای اصلاح و توسعه اجتماعی است، فراهم می‌شود (۱۹:۱۳۸۲) و در واقع سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد.

با توجه به آنچه تا کنون بررسی گردید، می‌توان گفت سرمایه اجتماعی مجموعه منابع بالقوه و بالفعلی است که سبب تسهیل همکاری گروهی می‌گردد و این منابع شامل اعتماد متقابل، انسجام گروهی و پایبندی به هنجارهای عمل متقابل است که مشارکت در کارهای گروهی را تسهیل می‌کند. بر اساس آنچه تا کنون مطرح شد، سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر اصلی پژوهش و مشارکت، اعتماد و انسجام به عنوان شاخص‌های اصلی متغیر سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شده‌اند.

۳- روش پژوهش

روش این پژوهش، پیمایش است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه شهروندان بالای ۱۵ سال شهر گچساران است که برابر با ۶۵۵۷۴ نفر است، تشکیل می‌دهند. حجم نمونه بر اساس روش کوکران که در زیر آورده شده است برابر با ۳۸۳ نفر است. روش نمونه‌گیری روش سهمیه‌ای متناسب با حجم^۱ است که با توجه به جمعیت هر محله سهم آن از نمونه آماری تعیین می‌گردد.

$$n_i = \frac{N(T^2 pq)}{(T^2 pq + Nd^2)} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} N = 65574 \\ T = 1/96 \\ P = 0.5 \\ P = 0.5 \\ d = 0.5 \end{array} \right. \quad n_i = \frac{[65574 \times (1/96)^2 (0.5 \times 0.5)]}{[(1/96)^2 (0.5 \times 0.5) + (65574 \times (0.5)^2)]} = 383/4$$

شاخص‌های پژوهش

^۱. Probability Proportional to Size

بر اساس مبانی نظری پژوهش که بررسی گردید، مشارکت، اعتماد و انسجام به عنوان شاخص‌های سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شدند. شاخص مشارکت در دو بعد عینی و ذهنی مورد سنجش قرار گرفت. شاخص اعتماد در سه بعد اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی مورد بررسی قرار گرفت و شاخص انسجام در دو بعد گرایش و تعامل مورد سنجش قرار گرفت. جدول شماره ۱، شاخص‌ها، ابعاد و تعاریف عملیاتی آنها را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: شاخص، ابعاد و تعاریف عملیاتی متغیرها

شاخص	بعد	تعریف عملیاتی
مشارکت	ذهنی	نگرش فرد نسبت به کارهای جمعی، تصور فرد از منافع مشارکت، تمایل فرد به مشارکت و تصور فرد از هزینه های مشارکت
	عینی	عضویت در انجمن ها و سازمانهایی همچون: پایگاه بسیج، هیئت های مذهبی، باشگاه ورزشی و تفریحی، صندوق قرض الحسنه دوستانه یا خانوادگی، انجمن اولیا و مربیان، انجمن های علمی و آموزشی، انجمن های فرهنگی و هنری، هلال احمر، انجمن های خیریه، احزاب سیاسی، شوراباری و سازمان های غیر دولتی.
اعتماد	بین شخصی	اعتماد به آشنایان همچون همسایگان و اقوام و خویشاوندان که با آنها روابط رو در رو دارد
	تعمیم یافته	اعتماد فرد به عموم مردم اجتماع، غریبه ها و افراد غیر آشنا
انسجام	نهادی	اعتماد به گروه ها، سازمانها و اصنافی همچون: پزشکان، معلمان، انجمن های خیریه، ورزشکاران، روحانیون، پلیس و نیروی انتظامی، دادگاه و قضات، رادیو و تلویزیون داخلی، روزنامه ها، اعضای شورای شهر، مدیران سازمانهای دولتی، رانندگان تاکسی و اتوبوس، کسبه و بازاریان، رادیو و تلویزیون خارجی و بنگاه داران.
	تعامل	پیوندهای عینی فرد مبنی بر شدت تماس و ارتباط با همسایگان و اقوام و خویشاوندان و دوستان
	گرایش	شدت پذیرش در بین همسایگان و اقوام و خویشاوندان

اعتبار و روایی: اعتبار پژوهش اعتبار صوری است، که پس از تهیه پرسشنامه، به اساتید مطلع نشان داده شد و پس از بررسی نظرات آنان تصحیح و تکمیل گردید. روایی پژوهش بر اساس آلفای کرونباخ تعیین شده است، آلفای کرونباخ برای مشارکت ذهنی برابر با ۰/۶۳۹، برای مشارکت عینی ۰/۷۲۰، برای اعتماد بین شخصی برابر با ۰/۸۰۰، برای اعتماد تعمیم یافته برابر با ۰/۷۷۶، برای اعتماد نهادی ۰/۹۱۲، برای انسجام در بعد تعامل برابر با ۰/۵۴۲ و برای انسجام در بعد گرایش برابر با ۰/۵۷۸ می‌باشد، از آنجا که آلفای کرونباخ برای تمام ابعاد شاخص‌ها بیش از ۰/۵ است، بنابراین مطلوب و قابل قبول می‌باشد.

۴- یافته‌های پژوهش

بر اساس یافته‌های پژوهش، ۴۵/۵ درصد از پاسخگویان مرد و ۵۴/۵ درصد زن بوده‌اند، میانگین سنی پاسخگویان ۳۴ سال، حداقل سن ۱۵ و حداکثر سن پاسخگویان ۸۱ سال بوده است. میانگین مدت سکونت پاسخگویان در محله‌ها برابر با ۱۰ سال و نیم بوده است. میانگین درآمد کل پاسخگویان برابر با ۷۴۳۷۰۰ تومان، بیشترین میانگین درآمدی مربوط به محله شرکت نفت با میانگین ۱۴۰۰۰۰۰ تومان و کمترین مربوط به محله سادات با میانگین ۴۵۰۹۸۰ تومان است. بیشترین میانگین میزان تحصیلات در محله پانصد دستگاه و شرکت نفت و کمترین میانگین میزان تحصیلات مربوط به محله سادات است.

بر اساس خلاصه یافته‌های پژوهش در خصوص شاخص مشارکت که در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است، میزان مشارکت شهروندان در محله کارکنان دولت با میانگین ۲/۹۷۳ متوسط و در سایر محله‌ها با میانگین بین ۳ الی ۴ زیاد ارزیابی می‌گردد. میزان مشارکت ذهنی در بین تمامی پاسخگویان در تمام محله‌ها با میانگین ۳ الی ۴ زیاد ارزیابی می‌گردد، ولی میزان مشارکت عینی در محله شرکت نفت و ۱۰۸ دستگاه با میانگین بین ۱ الی ۲ کم و در سایر محله‌ها با میانگین بین صفر و یک بسیار کم ارزیابی می‌گردد، که این امر نقطه ضعف بزرگی در سرمایه اجتماعی شهروندان است، یعنی هر چند گرایش و تمایل شهروندان به مشارکت متوسط و زیاد است، اما در عمل آنان مشارکت زیادی در گروه‌ها و انجمن‌ها ندارند. بر اساس یافته‌های پژوهش بیشترین مشارکت نیز در پایگاه‌های بسیج و هیئت‌های مذهبی است، اما شهروندان در نهادهای جدید مانند شورایی‌ها و سازمان‌های غیر دولتی عضویت کمتری دارند که نیاز به تقویت مشارکت آنان در نهادها و گروه‌ها است.

جدول شماره ۲: بررسی میانگین مشارکت در بین شهروندان به تفکیک محله

کارکنان دولت	لبنان	رزمندگان	سادات	شرکت نفت	سه راهی	پانصد دستگاه	رادک	۱۰۸ دستگاه	
									بسیار زیاد
	۳/۰۰۰	۳/۰۹۲	۳/۰۰۱	۳/۲۵۷	۳/۲۲۳	۳/۲۱۵	۳/۲۹۷	۳/۲۹۰	زیاد
۲/۹۷۳									متوسط
									کم
									بسیار کم
									بسیار زیاد
۳/۴۲۱	۳/۵۱۸	۳/۶۱۲	۳/۴۳۵	۳/۶۶۳	۳/۷۰۸	۳/۶۵۵	۳/۷۸۱	۳/۷۸۱	زیاد
									متوسط
									کم
									بسیار کم
									بسیار زیاد
									زیاد
									متوسط
				۱/۱۹۵				۱/۲۹۰	کم
۰/۷۲۳	۰/۴۳۴	۰/۹۱۰	۰/۸۳۹		۰/۸۰۵	۰/۹۷۳	۰/۸۸۱		بسیار کم

بررسی میزان اعتماد در بین شهروندان بر اساس جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، اعتماد در محله ۱۰۸ دستگاه با میانگین ۳/۰۰۳ زیاد ارزیابی و در سایر محله‌ها با میانگینی بین ۲ تا ۳ متوسط ارزیابی می‌گردد. اعتماد بین شخصی در محله ۱۰۸ دستگاه، شرکت نفت و رزمندگان با میانگین بین ۳ تا ۴ زیاد و در سایر محله‌ها با میانگین بین ۲ الی ۳ متوسط ارزیابی می‌گردد. اعتماد تعمیم‌یافته در تمام محله‌ها با میانگین بین ۲ الی ۳ متوسط، اعتماد نهادی در محله ۱۰۸ دستگاه، سه راهی و لبنان با میانگینی بین ۳ الی ۴ زیاد و در سایر محله‌ها با میانگینی بین ۲ الی ۳ متوسط ارزیابی می‌گردد.

جدول شماره ۳: بررسی میانگین اعتماد در بین شهروندان به تفکیک محله

کارکنان دولت	لبنان	رزمندگان	سادات	شرکت نفت	سه راهی	پانصد دستگاه	رادک	۱۰۸ دستگاه	
									بسیار زیاد
								۳/۰۰۳	زیاد
۲/۸۲۶	۲/۷۸۱	۲/۸۷۴	۲/۸۹۵	۲/۸۰۰	۲/۸۴۳	۲/۷۷۸	۲/۷۶۲		متوسط
									کم
									بسیار کم
									بسیار زیاد
		۳/۰۲۳		۳/۰۴۳				۳/۲۱۷	زیاد

متوسط	۲/۹۳۱	۲/۹۸۸	۲/۹۳۲	۲/۹۷۴	۲/۹۰۴	۲/۹۵۹
کم						
بسیار کم						
بسیار زیاد						
زیاد						
متوسط	۲/۶۸۲	۲/۴۸۴	۲/۴۳۲	۲/۴۶۶	۲/۷۸۸	۲/۵۷۳
کم						
بسیار کم						
بسیار زیاد						
زیاد	۳/۰۱۸		۳/۲۴۲		۳/۰۳۴	
متوسط	۲/۷۹۱	۲/۹۳۰		۲/۸۸۹	۲/۹۱۸	۲/۹۴۴
کم						
بسیار کم						

همچنین یافته‌های پژوهش در خصوص اعتماد نهادی، وضعیت اعتماد شهروندان به گروه‌ها، سازمان‌ها و اصناف را نشان می‌دهد، همانطور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌گردد، شهروندان به هیچ گروه، سازمان یا صنفی اعتماد بسیار زیاد و کامل ندارند، اعتمادشان به پزشکان، معلمان و انجمن‌های خیریه مطلوب ارزیابی می‌گردد. اعتماد به ورزشکاران، روحانیون، پلیس و نیروی انتظامی، دادگاه و قضات، رادیو و تلویزیون داخلی، روزنامه‌ها، اعضای شورای شهر، مدیران سازمان‌های دولتی، رانندگان تاکسی و اتوبوس در وضعیتی نسبی قرار دارد و اعتماد به کسبه و بازاریان، رادیو و تلویزیون خارجی و بنگاه‌داران در وضعیتی نامطلوب قرار دارد.

جدول شماره ۴: بررسی وضعیت اعتماد نهادی در بین شهروندان

وضعیت	گروه، سازمان و اصناف
بسیار مطلوب	هیچ گروه، سازمان یا صنفی در این وضعیت قرار ندارد.
مطلوب	پزشکان، معلمان، انجمن‌های خیریه.
مطلوبیت نسبی	ورزشکاران، روحانیون، پلیس و نیروی انتظامی، دادگاه و قضات، رادیو و تلویزیون داخلی، روزنامه‌ها، اعضای شورای شهر، مدیران سازمانهای دولتی، رانندگان تاکسی و اتوبوس.
نامطلوب	کسبه و بازاریان، رادیو و تلویزیون خارجی و بنگاه‌داران.

منبع: یافته‌های پژوهش

بررسی میزان انسجام در بین شهروندان بر اساس جدول شماره ۵ نشان می‌دهد در محله ۱۰۸ دستگاه با میانگین ۳/۳۳۱ و محله رادک با میانگین ۳/۰۲۴ میزان انسجام زیاد و در سایر محله‌ها میزان انسجام با میانگین بین ۲ الی ۳ متوسط ارزیابی می‌گردد، میانگین انسجام در بعد تعاملی نشان دهنده انسجام تعاملی زیاد در تمامی محله‌های شهر گچساران است که میانگینی بین ۳ الی ۴ دارد، میانگین انسجام در بعد گرایش نشان می‌دهد در محله کارکنان دولت انسجام در بعد گرایش یا میانگین ۱/۷۷۲ کم، در محله ۱۰۸ دستگاه با میانگین ۳ زیاد و در سایر محله‌ها با میانگینی بین ۲ الی ۳ متوسط است.

جدول شماره ۵: بررسی میانگین انسجام در بین شهروندان به تفکیک محله

کارکنان دولت	لبنان	رزمندگان	سادات	شرکت نفت	سه راهی	پانصد دستگاه	رادک	۱۰۸ دستگاه	
									بسیار زیاد
							۳/۰۲۴	۳/۳۳۱	زیاد
۲/۵۰۸	۲/۷۱۰	۲/۷۳۳	۲/۹۳۰	۲/۷۲۲	۲/۷۱۸	۲/۸۸۴			متوسط
									کم
									بسیار کم
									بسیار زیاد
۳/۲۰۹	۳/۱۰۱	۳/۳۶۵	۳/۳۵۰	۳/۲۳۹	۳/۲۸۳	۳/۴۲۲	۳/۵۷۱	۳/۶۱۲	زیاد
									متوسط
									کم
									بسیار کم
									بسیار زیاد
								۳/۰۰۰	زیاد
	۲/۳۱۶	۲/۱۰۲	۲/۵۲۸	۲/۱۹۰	۲/۱۷۲	۲/۳۱۸	۲/۴۴۷		متوسط
۱/۷۷۲									کم
									بسیار کم

بررسی آزمون فرضیه‌ها بر اساس جدول شماره ۶، نشان می‌دهد، بین سرمایه اجتماعی با میزان تحصیلات، درآمد، سن و جنسیت رابطه معناداری وجود نداشت. بنابراین همانطور که در نظریات سرمایه اجتماعی نیز بیان شده است سرمایه اجتماعی، سرمایه‌ای در دست اغنیاء نیست و تمامی مردم در هر گروه و طبقه‌ای بدان دسترسی دارند. بین مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی نیز رابطه معناداری به لحاظ آماری وجود نداشت، اما بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی همبستگی مثبت و معناداری برابر با ۰/۳۵۱ با درجه معناداری ۰/۰۰۰ وجود داشت. بنابراین با تقویت انسجام اجتماعی می‌توان شاهد افزایش مشارکت نیز بود.

جدول شماره ۶: بررسی ارتباط میان متغیرها

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نوع آزمون	میزان همبستگی	نوع رابطه	درجه معناداری	تفسیر آزمون
میزان تحصیلات	سرمایه اجتماعی	اسپیرمن	۰/۰۲۴	مستقیم	۰/۶۷۶	رابطه ندارد
سن	سرمایه اجتماعی	پیرسون	-۰/۰۷۳	معکوس	۰/۱۹۵	رابطه ندارد
درآمد	سرمایه اجتماعی	پیرسون	-۰/۰۶۰	معکوس	۰/۲۹۰	رابطه ندارد
اعتماد	مشارکت	پیرسون	۰/۰۳۲	مستقیم	۰/۵۵۹	رابطه ندارد
انسجام	مشارکت	پیرسون	۰/۳۵۱	مستقیم	۰/۰۰۰	رابطه دارد

بر اساس آزمون کروسکال والیس بین میزان سرمایه اجتماعی به تفکیک محله‌های شهر گچساران تفاوت معناداری وجود دارد (کای اسکوار = ۲۸/۷۴۶، درجه آزادی = ۸، درجه معناداری = ۰/۰۰۰)، بیشترین میزان سرمایه اجتماعی که مجموعی از مشارکت اجتماعی (در دو بعد مشارکت ذهنی و مشارکت عینی)، اعتماد اجتماعی (در سه بعد اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم‌یافته و اعتماد نهادی) و انسجام اجتماعی (در دو بعد تعامل و گرایش) را در بر می‌گیرد، در محله ۱۰۸ دستگاه با میانگین ۳/۱۹ وجود دارد، رتبه دوم با میانگین ۳/۰۴ اختصاص به محله رادک دارد. رتبه سوم سرمایه اجتماعی مشترکاً مربوط به محله‌های پانصد دستگاه با میانگین ۲/۹۹، محله سه راهی با میانگین ۲/۹۴ و محله شرکت نفت با میانگین ۲/۹۳ است. رتبه چهارم مشترکاً مربوط به محله سادات با میانگین ۲/۹۰ و محله رزمندگان با میانگین ۲/۸۵ است. رتبه پنجم و نهمی نیز مشترکاً به محله لبنان با میانگین ۲/۸۰ و محله کارکنان دولت با میانگین ۲/۷۶ اختصاص دارد. بنابراین ضروری است تا در محله‌هایی که میزان بالاتری از سرمایه اجتماعی در آنها وجود دارد، برنامه‌هایی در جهت حفظ آن صورت گیرد. همچنین ضروری است تا در محله‌هایی که میزان کمتری از سرمایه اجتماعی در آن وجود دارد، مداخلاتی در جهت ارتقاء ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی صورت گیرد تا از اثرات نقصان سرمایه اجتماعی در محله‌ها پرهیز گردد.

جدول شماره ۷: رتبه‌بندی محله‌های شهر گچساران بر اساس شاخص سرمایه اجتماعی

رتبه	محله
رتبه اول	۱۰۸ دستگاه
رتبه دوم	رادک
رتبه سوم	پانصد دستگاه، سه راهی، شرکت نفت
رتبه چهارم	سادات و رزمندگان
رتبه پنجم	لبنان و کارکنان دولت

جمع بندی و نتیجه گیری

بر اساس نتایج پژوهش مشارکت اجتماعی در شهر گچساران بیش از اعتماد و اعتماد بیش از انسجام ارزیابی می‌گردد، اما در خصوص مشارکت بین بعد عینی و بعد ذهنی تفاوت وجود دارد، هر چند مشارکت ذهنی در تمامی محله‌ها زیاد ارزیابی می‌گردد، اما میزان مشارکت عینی بسیار کم و ضعیف ارزیابی می‌گردد، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هر چند تمایل و گرایش شهروندان به مشارکت زیاد است اما بسترها و شرایط دخیل، امکان حضور عینی آنان را در سازمان‌ها، گروه‌ها و انجمن‌ها فراهم نکرده است. بخشی از این بسترها و شرایط ملزومات فردی است مانند زمان، امکانات مالی و ... بخشی نیز نیاز به بسترسازی در سطح اجتماع دارد، همچون تقویت فرهنگ مشارکت، اعتمادسازی نسبت به گروه‌ها و نهادهای مدنی، زیرا خوشبختانه مشارکت شهروندان در نهادهای مذهبی همچون پایگاه بسیج، هیئت‌های مذهبی و انجمن‌های خیریه در سطح مطلوب ارزیابی می‌گردد، ولی مشارکت آنها در انجمن‌های غیر دولتی، شورایی‌ها و سایر گروه‌های مدرن ضعیف ارزیابی می‌گردد.

میزان اعتماد کلی شهروندان متوسط ارزیابی می‌گردد، در این میان اعتماد بین شخصی بیش از اعتماد نهادی و اعتماد نهادی بیش از اعتماد تعمیم یافته ارزیابی می‌گردد. بیشترین میزان اعتماد شهروندان در بعد نهادی اعتماد آنان به پزشکان، معلمان و انجمن‌های خیریه و کمترین میزان اعتماد آنها به کسبه و بازاریان، رادیو و تلویزیون خارجی و بنگاه‌داران است. میزان انسجام در مجموع کمتر از مشارکت و اعتماد ارزیابی شده است. در بررسی انسجام بعد تعامل قوی‌تر از بعد گرایش است، می‌توان نتیجه گرفت که تعامل با همسایگان، دوستان و اقوام و خویشاوندان همواره بر اساس گرایش آنان نیست، بلکه گاهی هنجارهای اجتماعی و نیاز به تأیید اجتماعی است که افراد را وا می‌دارد علیرغم گرایش، به تعامل با سایرین دست زنند.

در پایان برای حفظ سرمایه اجتماعی در محله‌های ۱۰۸ دستگاه، رادک، پانصد دستگاه، سه راهی و شرکت نفت و برای تقویت سرمایه‌های اجتماعی در محله‌های سادات، رزمندگان، لبنان و کارکنان دولت پیشنهاد می‌شود، اجتماعات محله‌ای^۱ در تمامی محله‌ها بر اساس اولویت ایجاد گردد، همچنین فضاهای عمومی در محله‌ها برای افزایش تعاملات همسایگان با یکدیگر جهت افزایش مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی ایجاد و تقویت گردد. همچنین ضروری است انجمن‌ها و سازمان‌های محله‌ای مانند شورایی‌ها، انجمن‌های خیریه محله، جلسات دید و بازدید، جلسات خودگردان اعطای وام‌های خرد در محله‌ها، جلسات و نشست‌های مذهبی همچون هیئت‌های عزاداری ماه محرم و صفر، نشست‌های قرآنی، نشست‌های ادبی و هنری در محله‌ها شناسایی، ایجاد و تقویت گردند. همچنین برای اعتمادسازی می‌توان از طریق اطلاع‌رسانی‌های فعالیت‌ها، اقدامات، مشکلات و ... توسط مدیران شهری در شهر گجساران به طور متناوب، برگزاری جلسات نشست و هم‌اندیشی مردم و مسئولین به این مهم نائل آمد. پیش نیاز تمام موارد مذکور شناسایی معتمدان و ریش‌سفیدان هر محله و یاری گرفتن از آنان در اجرای طرح‌های محله‌ای است.

منابع

- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. ۱۳۸۳. توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران. تهران: نی.
- ایمانی جاجرمی، حسین. ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی و مدیریت شهر، نشریه مدیریت، شماره ۲، صص: ۴۵-۳۴.
- باستانی، سوسن، افسانه کمالی و مریم صالحی هیکویی. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی شبکه و اعتماد متقابل بین شخصی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم. سال ۱۶، شماره ۶۱، صص: ۸۱-۴۰.
- بوردیو، پیر. ۱۳۸۵. شکل سرمایه. مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی، ترجمه: افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه. صص: ۱۶۶-۱۳۱.

^۱. یکی از بسترهای شبکه‌ای که سرمایه اجتماعی می‌تواند در آن تحقق عینی پیدا کند، اجتماع محله‌ای می‌باشد و به عبارتی اجتماع محله‌ای همان سرمایه اجتماعی می‌باشد که در کالبد فضای مشخص و محدوده مکانی تعیین می‌یابد و شکل مدرن خود (یعنی آگاهانه، انتخابی، داوطلبانه و پایدار) به فعلیت می‌رسد و وجود سطحی از تمامی ابعاد سرمایه اجتماعی (اعم از اعتماد، هنجار، انسجام، مشارکت) برای تشکیل اجتماع محله‌ای لازم و ضروری می‌نماید (زندرضوی، ۱۳۸۴ به نقل از زندرضوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۹)

- پورتس، آلهاندرو. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی، خاستگاه و کاربردهایش در جامعه‌شناسی مدرن، مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی، ترجمه: افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه. صص: ۳۰۳-۳۴۸.
- تاجبخش، کیان. ۱۳۸۵. مصاحبه با پروفیسور پاتنام. مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی، ترجمه: افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه. صص: ۱۱۳-۱۳۰.
- توسلی، غلامعباس، مرضیه موسوی. ۱۳۸۴. مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تاکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی. نامه علوم اجتماعی. شماره ۲۶. صص: ۱-۳۲.
- چلبی، مسعود. ۱۳۸۲. جامعه‌شناسی نظم. تهران: نی.
- زاهدی، محمد جواد، ملیحه شیانی، پروین علی پور. ۱۳۸۸. رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال نهم شماره ۳۲، صص: ۱۰۹-۱۲۹.
- زندرضوی، سیامک. ۱۳۸۲. موانع موثر بر مشارکت مردم در حفظ منابع طبیعی تجدید شونده در ایران، رساله دوره دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علوم طباطبایی تهران.
- زندرضوی، سیامک، کیوان ضیائی، مریم رحمانی. ۱۳۸۸. ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی برای برپایی اجتماعات محله ای در شهر دوستدار کودک در بم. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال نهم، شماره ۳۳، صص: ۸۱-۱۰۳.
- شارع‌پور، محمود و علی حسینی‌راد. ۱۳۸۷. بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت ورزشی (مطالعه موردی شهروندان ۲۹-۱۵ ساله شهر بابل). فصلنامه حرکت. شماره ۳۷. صص: ۱۵۳-۱۳۱.
- شریفیان‌ثانی، مریم. ۱۳۸۰. سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال اول، شماره ۲، صص: ۵-۱۸.
- عبداللهی، محمد و میرطاهر موسوی. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی در ایران: وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان-شناسی گذار. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۵. صص: ۱۹۵-۲۳۳.
- علوی تبار، علیرضا. ۱۳۸۲. بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران) ج اول، تهران: سازمان شهرداری‌های کشور.
- فیلد، جان. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی. ترجمه: غلامرضا غفاری و حسین رضانی. تهران: کویر.

- ماجدی، سید مسعود و عبدالعلی لهسایی زاده. ۱۳۸۵. بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، صص: ۹۱-۱۳۶.
- مدنی قهفرخی، سعید. ۱۳۸۲. پیامدهای جنسیتی تخریب سرمایه اجتماعی. فصلنامه پژوهش زنان دوره ۱، شماره ۵، صص: ۷-۳۴.
- وینسترا، گری. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی، تندرستی و نابرابری درآمد. مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی، ترجمه: افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه. صص: ۶۱۱-۶۳۲.
- یعقوبی، اسماعیل. ۱۳۸۳. عوامل همبستگی و گسستگی ایرانیان، قم، مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

- Bourdieu, Pierre & Waquant, Loic J.D. ۱۹۹۲. **The Purpose of Reflexive Sociology**, University of Chicago.
- Bourdieu, Pierre. ۱۹۹۳. **Sociology of Question**, Translated by Richard Nice, London: sage Publication
- Chaima, G. ۲۰۰۳. **Social Capital, Reviewing the concept and its policy Implications**, Melbourne: Productivity Commission.
- Clair, Ralf, ST. ۲۰۰۵. **Introduction of Social Capital**, Available at: www.gla.ac.uk/centers/cradall/docs
- Coleman, J.s. ۱۹۹۸-۹. **Social Capital in Creation of Human Capital**, American Journal of Sociology, ۹۴: ۹۵_۱۲۰
- Coleman, J.s. ۱۹۹۴. **Foundation of Social Theory**, Harvard University Press.
- Fukuyama, Francis. ۱۹۹۹. **Social Capital and Civil Sociology**, Available at: "www.ukzn.ac.za/undpil/collier/chomsky
- Morris, D. and Hess, K. ۱۹۷۵. "**Neighborhood Power**", Boston. MA: Beacon press.
- Putnam, R. D. ۱۹۹۲. **Making Democracy Work**, New Jersey, Princeton University Press.

- Putnam, R. D. ۲۰۰۰. **Bowling alone: the collapse revival of American community**, Simon and Schuster, New York.